

DÔVODOVÁ SPRÁVA

A. Všeobecná časť

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „návrh zákona“) predkladá do legislatívneho procesu skupina poslancov Národnej rady Slovenskej republiky za hnutie OĽANO – NOVA – KÚ - Zmena zdola.

Cieľom návrhu zákona je v súlade s Programovým vyhlásením vlády SR na roky 2020 – 2024:

- ✓ **podporovať zvyšovanie povedomia o totalitných obdobiach slovenskej histórie a osobitne si pripomenúť obeť komunistického režimu,**
- ✓ **zosúladiť názov pamätného dňa venovaného Slovákom žijúcim v zahraničí s formuláciou uvedenou v čl. 7a Ústavy Slovenskej republiky a statusovom krajanskom zákone č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.**

Návrh zákona nemá vplyv na rozpočet verejnej správy a tiež nemá vplyv na podnikateľské prostredie. Návrh zákona nemá vplyv na životné prostredie ani na informatizáciu spoločnosti a nevyvoláva žiadne sociálne vplyvy.

Návrh zákona je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi Slovenskej republiky, medzinárodnými zmluvami a inými medzinárodnými dokumentmi, ktorými je Slovenská republika viazaná, ako aj s právom Európskej únie.

B. Osobitná časť

K Čl. I

K bodu 1

Hoci na Slovensku už uplynulo viac ako 30 rokov od pádu komunizmu, so zločineckým systémom sme sa stále nevyrovnali. Ostalo po ňom mnoho obetí, ktorých mená upadajú do zabudnutia.

V rokoch 1948 až 1989 odsúdili a uväznili z politických dôvodov na Slovensku vyše 70-tisíc ľudí. Mnohí sa už nevrátili späť a vo väzení umreli. Neoprávnené rozsudky smrti vykonal režim nad piatimi desiatkami ľudí. Nútenými prácami prešlo vyše 13-tisíc občanov. Režim internoval takmer 5-tisíc rehoľníčok a rehoľníkov.

K týmto číslam by sme mohli pridať mnohé ďalšie. Neodsúdených, ale dokaličených alebo umučených na smrť, pozabíjaných alebo pochytaných na hraniciach, vystavených násiliu v domácnostiach, zamestnaní, postihovaných za svoje politické či náboženské presvedčenie.

Uväznenie, vystaňovanie, poprava, nútené práce, represie v zamestnaní, škole, či osobnom živote priamo zasiahli každého desiateho obyvateľa – ak zoberieme za východiskový údaj stav populácie z roka 1960, keď komunisti vyhlásili republiku za socialistickú. Napokon režim postihoval všetkých nepohodlných vrátane robotníkov, teda príslušníkov triedy, ktorá mala v tomto zriadení vládnuť.

Teror konca 40. a v priebehu 50. rokov 20. storočia bol taký dôsledný, že zakrátko neostala v slovenskej spoločnosti takmer žiadna sila, ktorá by vzdorovala. Azda jediní, čo sa udržali, boli odvážni veriaci. Nebojovali na barikádach, neviedli vojenský odpor, nezakladali podzemné politické hnutia. Ich sila paradoxne mohutnela vo väzeniach a koncentračných táboroch.

Títo ľudia sa na Slovensku stali reprezentantmi odporu. Tichého, zdanlivo nie nebezpečného. Režim ich však dobre strážil. Šéf Štátnej bezpečnosti Alojz Lorenc neskôr potvrdil, že v 70. a 80. rokoch režim popri degradovaných komunistoch sledoval na Slovensku hlavne podzemných katolíckych predstaviteľov. Boli preň najnebezpečnejší.

Každý národ by si mal ctiť ľudí, ktorí neváhali obetovať svoju slobodu za to, aby sa dostala ostatným. Toto zvlášť platí o tých, čo na vlastnej koži prežili teror komunistických väzníc a vyšli z nich utužení a verní svojmu vlastnému presvedčeniu, ktoré bolo v protiklade k vládnej doktríne.

Takýchto ľudí sme mali na Slovensku viac a, žiaľ, ich mená sa vo verejnom priestore vyslovujú iba sporadicky. Paradoxne viac sa zvyrazňujú komunistické osobnosti, zodpovedné za to, že títo ľudia trpeli.

O jednom z takých trpiacich, ale nezlomených treba hovoriť v prvom rade. Bol ním presvedčený humanista, kresťan, lekár - Silvester Krčméry. Režim ho mučil a neoprávnene väznil vyše 13 rokov, aby ho potom prepustil proti jeho vlastnej vôli, lebo vo väzení režimu už škodil viac ako na slobode.

Silvester Krčméry sa previnil tým, že organizoval náboženské spoločenstvá medzi ľuďmi bez nejakého politického zamerania. Toto bolo proti vôli komunistického režimu už v začiatkoch jeho vlády, lebo jeho predstavitelia pochopili, že v katolíkoch budú mať najväčšieho ideového odporcu. Katolícku cirkev bolo treba ovládnuť, obmedziť jej vplyv na minimum a výhľadovo ju úplne zničiť.

Z tohto pohľadu bola akákoľvek nekontrolovaná organizovaná činnosť pre režim neprijateľná. Útoky sa začali hneď po komunistickom prevrate v roku 1948. Silvestra Krčméryho zatkli v roku 1951, obvinili ho z vedenia ilegálnych krúžkov s názvom Rodina, z protištátneho konania inštruovaného Vatikánom a z rozvracania ľudovodemokratického režimu.

S cieľom vynútiť od neho nadiktované priznanie „vláčili“ ho tri roky po vyšetrovacích väzbách, mučili rozličnými spôsobmi - bitkou, nútením státím, neustálym chodením po cele, odopieraním spánku a jedla. V samotkách strávil počas vyšetrovania 14 mesiacov. Najhroznejšia bola v pražskej Ruzyni, v kobke iba s holou betónovou podlahou, na ktorú sa na noc ukladal takmer nahý. V pravidelných intervaloch ho pritom oslepovalo silné svetlo. Stratil tam štvrtinu svojej hmotnosti.

V Košiciach zažil Silvester Krčméry takzvaný mlynový výsluch, ktorý trval nepretržite 50 hodín. Počas neho musel stáť v pozore a vyšetrojúci sa pri ňom striedali. Potom ho nútili cvičiť drepy či stáť opretý o stenu na špičkách prstov. „Nikdy som si nemyslel, že je možné toľko vydržať,“ spomínal neskôr Krčméry.

Ale vydržal. Pomáhala mu jeho viera, modlitba a vlastný pracovný program. V mysli si opakoval všetko, čo sa dovtedy naučil, neraz v jednom z viacerých jazykov, ktoré ovládal. V duchu sa stretal so svojimi príbuznými a priateľmi a viedol s nimi fiktívne rozhovory. Ako neskôr povedal, zničiť ho mohla len nečinnosť.

Nezlomili ho. K neústupnosti ho viedlo presvedčenie, že vyšetrojúcim nejde o odhalenie pravdy, ale o zničenie Pravdy. Preto mu vnucovali nepravé výpovede. Nechcel ublížiť svojim druhom. Neprezradil žiadne mená, odmietal podpísať pripravené protokoly. Hovoril si, že musí chrániť ostatných pred podobným utrpením, aké zažíval on sám. Bol pripravený na smrť, lebo sa mu ňou často vyhrážali.

Napriek odmietaniu vypovedať a podpisovať protokoly Krčméryho odsúdili. Dostal trest 14 rokov väzenia. Stále si stál za svojim a v obhajobnej reči uviedol, že v procese nie je obžalovaný on, ale cirkev a to bez toho, aby sa mohla obhajovať.

Svoje záverečné vystúpenie na procese 24. júna 1954 zakončil pamätnými slovami: **„Vy máte v rukách moc, ale my máme pravdu! Tú moc vám nezávidíme a netúžime po nej, nám stačí tá pravda! Lebo je väčšia a silnejšia ako moc! Kto však má v rukách moc, ten si**

často myslí, že môže pravdu zastrieť, potlačiť, zabiť alebo i ukrižovať! Ale pravda dosiaľ ešte vždy vstala i vstane z mŕtvych!“

Po neúspešnom odvolacom konaní a potvrdení trestu Silvester Krčméry putoval po československých väzniciach a pracovných táborech. Strávil v nich ďalších 10 rokov. Stále ho osobitne sledovali a mučili. Polovicu času strávil v samotkách alebo v celách so spoluväzňom, ktorý naňho donášal.

Napriek tomu ako človek na komunistov nezanevrel. Pravidelne sa modlil dokonca za tých najvyšších komunistických predstaviteľov v Sovietskom zväze a Číne. Zažil viacero konverzií spoluväzňov z komunistického presvedčenia.

Umožnili mu pracovať ako lekárovi vo väzenských ošetrovniach a nemocniciach. Pacientov bral zaradom, k všetkým mal rovnaký prístup. Liečil a pomáhal i tým, ktorí ubližovali ostatným. V niektorých prípadoch dosiahol, že po vyliečení vďaka jeho pozornosti zmenili svoje správanie k lepšiemu. Pritom sa to často odohrávalo v krutom svete koncentračných táborov v Jáchymovsku, kde sa ťažila uránová ruda.

Silvester Krčméry spolicítil so všetkými, čo boli nespravodlivo odsúdení a trpeli. Dokonca sa dobrovoľne zriekol miernejšej lekárskej služby a dobrovoľne sa ohlásil na prácu do hlbinných uránových baní, kde nebola núdza o úrazy, choroby a smrteľné nešťastia. Jeho velitelia spozorneli a neumožnili mu to. Podozrievali ho, že medzi väzenskými baníkmi bude šíriť svoje náboženské ľudomilné poslanstvo. Pritom Silvester Krčméry nerobil v prístupe k ľuďom rozdiely podľa konfesie, ateistov nevynímajúc. V prvom rade mu vždy išlo o pomoc človeku.

Medzi väzňami, hlavne keď po uvoľnení režimu ubúdalo politicky odsúdených, vynikal Krčméry ako morálna autorita. Svojím konaním si dokázal získať aj tých najťažších kriminálnikov, ktorí sa k nemu potom utiekali. Táborovým veliteľom bol čím ďalej menej pohodlný, zosobňoval alternatívu ku krutému systému, ktorý svojím prístupom narúšal. Preto sa ho rozhodli dostať spomedzi seba, vypudiť z väzenia.

Koniec väzenskej etapy života Krčméryho je najzaujímavejší a zároveň najpoučejší. Cít pre spravodlivosť dokázal prejaviť tým najmenej obvyklým spôsobom. Odmietol prijať prepustenie, hoci mu ho vnucovali tí, čo ho väznili. Dôležitejšie ako získať vytúženú slobodu bolo poukázať na zločinnosť režimu. Cítil sa nástrojom vyššej vôle, aby vyjaval pravdu.

Na začiatku 60. rokov, keď pribúdalo amnestií, mizli Krčméryho najbližší spoluväzni - už aj vrátane politických. Osamel, nemal dôverne známych, u ktorých by našiel kúsok pochopenia. Zhoršilo sa to ešte viac, keď ho začal dovedy pevný otec prehovárať, aby požiadal o podmienené prepustenie. Silvester Krčméry na jednej strane potreboval podporu okolia, na druhej strane podaním žiadosti nemienil potvrdiť oprávnenosť svojho pôvodného odsúdenia. Týmto krokom by s ním nepriamo súhlasil.

I tento boj Krčméry vyhral. Vydržal a mienil si vymeraný trest odsedieť až do konca. Popritom sa odvolal na ministerstvo spravodlivosti, že bol neoprávnene odsúdený. Jeho neochvejnosť primäla kompetentných vytlačiť ho z väzenia nasilu, samozrejme, s podmieneným prepustením pri zachovaní právoplatnosti súdneho rozsudku z roku 1954.

Tak sa aj stalo, zasadol súd a Krčméryho proti jeho vôli podmienične prepustili niekoľko mesiacov pred vypršaním trestu. Protestoval proti tomu, ale nemohol to zmeniť.

Silvester Krčméry po prepustení na slobodu pôsobil ako lekár. Polícia ho stále sledovala a obmedzovala jeho činnosť, na čo sa viackrát sťažoval. Naposledy to bolo v októbri 1988, keď dokonca napísal priamo československému generálnemu prokurátorovi. Poslal mu trestné oznámenie na príslušníkov polície za trestný čin obmedzovania a pozbavenia slobody, zneužívania právomocí verejného činiteľa. Ako vždy, opieral sa o zákony platné v tom čase.

Podobne ako v ďalších prípadoch i v tomto trestnom oznámení sa zastával širšieho spoločenstva. Otvorene sa postavil za veriacich na Slovensku, ktorých zadržovali orgány alebo ktorým pod hrozbou násilia zamedzovali ústavnú slobodu pohybu. Ak sa situácia nezlepší, Krčméry generálnemu prokurátorovi oznámil, že bude nútený verejne vystúpiť a chrániť práva veriacich a občanov, hoci by ho to stálo i život.

Silvester Krčméry, vtedy už 64-ročný, si bol dobre vedomý, že po tomto odvážnom čine sa môže opäť dostať do väzenia. Ako kresťanský aktivista po prepustení stále pôsobil medzi mládežou, hlavne vysokoškolákmi a angažoval sa vo svojom dávnom nadnárodnom poslaní, ktorým bolo odvrhnutie komunizmu v Rusku a návrat obyvateľov ku kresťanstvu.

Podobne ako vo svojich mladých rokoch bol Krčméry ochotný vydať svoje telo ako obeť za ostatných. V ich mene bol pripravený nechať sa odsúdiť. V tom čase by to už pre režim nebolo také jednoduché, pretože jeho osud bol známy v zahraničí a postih by vyvolal nevôľu.

Napokon dilemu pre rozpadajúci sa režim vyriešil revolučný pohyb v novembri 1989.

V komunistickom režime, či už bol vo väzení alebo na slobode, sa Krčméry snažil dosiahnuť anulovanie právoplatnosti jeho odsúdenia. Napokon sa mu to podarilo až po páde komunistického režimu v roku 1990. Rehabilitoval ho ten istý trenčiansky vojenský súd, ktorý ho nezákonne odsúdil. Spravodlivosti sa tak dočkal po 36 rokoch od súdneho verdiktu. Jeho vzdorovanie v krutej vyšetrovacej väzbe nebolo márne.

V mysliach Slovákov sa ako najčastejší príklad človeka, ktorý odmietol podpísať zmanipulované obvinenia, objavuje predstaviteľ takzvaného slovenského buržoázneho nacionalizmu Gustáv Husák. Tohto vedúceho slovenského komunistu nezlomili a podobne ako Krčméry si odpykával v zmysle vtedajších zákonov nespravodlivý trest. Tu sa však akákoľvek podobnosť medzi nimi končí.

Aký obrovský rozdiel bol medzi bývalým a budúcim komunistickým prominentom Husákom a kresťanským aktivistom Krčmérym. Kým prvý bol jedným z hlavných strojcov komunistického režimu nastúpivšom po roku 1948, aby ho potom vo vnútrostraníckom mocenskom boji uväznili jeho vlastní, druhý tento režim odsudzoval hneď od začiatku.

V obhajovacej reči pred súdom v roku 1954 to Krčméry povedal jednoznačne. Komunisti nútili ľudí prijať filozofickú fikciu, teóriu založenú na omyle, na politickom vnucovaní pri použití násilia a diktatúry. Ale ľudia boli obzvlášť citliví práve na slobodu

náboženstva a svedomia. Keď ich prevychovávali v komunistickom duchu, robili z nich pokrytco, ktorí si doma mysleli svoje. Tí, čo sa verejne ozvali, trpeli.

Príznačné pre režim, ktorý aj po určitom uvoľnení v 60. rokoch ostával v podstate stále zločinný, je, že Husák sa krátko po svojom prepustení domohol v roku 1963 rehabilitácie. Opäť vplával do vôd vysokej politiky, kde ostal na najvyššom štátnom poste až do kolapsu režimu v roku 1989. Krčméry sa v komunistickom režime rehabilitácie nedočkal, napokon by mu ju po roku 1969 musel odobriť sám Husák.

Je správne, keď je v povedomí verejnosti dodnes symbolom nezlomnosti voči krutým vyšetrovacím metódam 50. rokov viac Husák ako Krčméry? Vrcholový reprezentant zločinného systému namiesto jeho pevného oponenta?

Určite nie. Urobme nápravu.

Pohnutý život Silvestra Krčméryho nás presviedča, že práve on by sa mal stať symbolom nenásilného vzdoru proti komunistickému režimu. Tichého odporu, ktorý doviedol nebojácnych ľudí v Bratislave skandovať za slobodu už v marci 1988, rok a pol predtým, ako sa po masových demonštráciách v celom Československu úplne rozsypal.

Životný príbeh Krčméryho nám ukazuje, že dokázal ľudí zbavovať nenávisť a strachu, prejavov takých typických pre všetky komunistické režimy. Na druhej strane ich naplňal odvahou vystupovať za svoje práva.

Krčméryho životná filozofia nebola negativistická, založená na odpore proti niečomu. Voči komunistom vystupoval nie ako proti nepriateľom, ale ako proti tým, čo mu chcú vziať jeho vlastnú slobodu. Tú považoval za rozhodujúcu. Osobnú slobodu nachádzal aj vo väzenských kobkách, lebo si ju dokázal ustrážiť vo vnútri. Ak sa ju režim snažil uchmatnúť iným, čo sa nedokázali dostatočne brániť, potom bol proti režimu.

Silvester Krčméry si celý život vážil spravodlivosť a bol by pre ňu urobil čokoľvek. Uvedomoval si, že žije vo svete právnych predpisov, hoci boli akokoľvek zdeformované. Študoval ich a odvolávajú sa na ne, dostával väzňateľov do pomykova. Svoje znalosti a pomoc ponúkal ďalším, čo bol rozhodujúci moment, aby ho vypudili z väzenia.

V osobnom prístupe nerobil Krčméry rozdiely medzi katolíkom a evanjelikom, komunistom a nekomunistom, politickým väzňom a vrahom. Biblickú zásadu milovať svojho blížneho bral doslova.

Krčméry je tiež symbolom presahu národného postoja. Sám bol po starých rodičoch štvrtinový Slovák, Maďar, Poliak, Armén. Počas svojej mladosti sa zblížil s chorvátskym jezuitom Tomislavom Kolakovičom a rovnako ako on sa zasadzoval o opätovný návrat Ruska od komunizmu ku kresťanstvu. Ovládal viacero jazykov vrátane ruštiny a základov čínštiny. V svojom poslaní by sa rozdal pre celý svet.

Nakoniec ostal na Slovensku. Paradoxne sa o to pričínili komunistický režim, ktorý mu zavrel hranice súkromného života i hranice štátu. Tu dožil v roku 2013 svoj dlhý život, aby zanechal po sebe hlbokú vyoranú brázdou.

Silvester Krčméry si zaslúži, aby sa stal symbolom boja za slobodu v novovekej slovenskej histórii. Išiel neochvejne za svojím presvedčením a dokázal, že vnútorne silný jednotlivec dokáže podkopať stabilitu zdanlivo pevného totalistického režimu.

Jeho slová z obhajovacej reči z roku 1954 „Vy máte v rukách moc, ale my máme pravdu!“ si vypočuli iba aktéri súdneho procesu, lebo verejnosť do miestnosti vojenského súdu v Trenčíne nevpuštali.

Slová prednesené v obhajovacej reči sa mohli v prázdnej súdnej sieni zdať výkrikom na púšti, ale opak bol pravdou. Naplnili sa ešte za života Silvestra Krčméryho.

Preto je hodné pripomenúť si dátum, keď zazneli – 24. jún 1954. Nech je na Slovensku 24. jún pamätným Dňom obetí komunizmu na Slovensku. Tie tisíce obetí si zaslúžia našu spomienku a nielen pre ich utrpenie, ale pre hrdinstvo mnohých, ktorí ako Silvester Krčméry bojovali za pravdu, no ich mená už blednú na policiach slovenských archívov.

K bodu 2

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov používa vo vzťahu ku krajanom terminológiu „zahraničný Slovák“, ktorú pôvodne používal aj dnes už zrušený zákon č. 70/1997 Z. z. o zahraničných Slovákoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Táto terminológia sa používala až do prijatia novely Ústavy Slovenskej republiky, konkrétne jej čl. 7a, ktorým sa do slovenského právneho poriadku zaviedol pojem „Slovák žijúci v zahraničí“ a tento pojem sa následne použil aj v novom statusovom krajanom zákone č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. S cieľom zosúladiť terminológiu novelizovaného zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov s Ústavou Slovenskej republiky a ďalšími zákonmi a všeobecne záväznými právnymi predpismi sa mení aj názov pamätného dňa venovaného krajanom, ktorý si každoročne pripomíname 5. júla, a to z „Dňa zahraničných Slovákov“ na „Deň Slovákov žijúcich v zahraničí“.

K Čl. II

Navrhuje sa účinnosť predkladaného zákona so zohľadnením legisvakančnej lehoty, a to od 1. januára 2021.